

NEOLOGIZMLAR VA ZAMONAVIY TIL TARAQQIYOTI

Ilmiy rahbar: **Egamberdiyeva Irodaxon**

ADChTI dotsenti

Talaba: **Shaxobiddinova Maftuna**

ADChTI talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqoladan neologizmlar va ularning zamonaviy til taraqqiyotidagi o'rni tahlil qilinadi. Neologizm tushunchasining mazmun-mohiyati ochib berilib, ularning paydo bo'lish sabablari hamda asosiy turlari yoritiladi. Shuningdek, ilmiy fan, texnologiya va ijtimoiy omillar ta'siridayuzaga kelayotgan yangi leksik birliklarning til lug'at tarkibini boyitishdagi ahamiyati ko'rsatib beriladi. Maqolada neologizmlarning adabiy til me'yorlariga moslashuvi va ularni o'rganishning leksikologiya fanidagi dolzarbligi asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: neologizmlar, zamonaviy til, til taraqqiyoti, leksik boylik, leksikologiya, til yangilanishi, o'zlashma so'zlar

Til jamiyat hayoti bilan uzviy bog'liq bo'lgan, doimiy ravishda rivojlanib boruvchi murakkab tizimdir. Jamiyatda yuz berayotgan ijtimoiy, madaniy, ilmiy va texnologik o'zgarishlar tilning lug'at tarkibiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Yangi tushuncha va hodisalarni ifodalash zarurati natijasida tilda yangi leksik birliklar — neologizmlar paydo bo'ladi. Neologizmlarni o'rganish leksikologiya fanining muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, til taraqqiyoti jarayonlarini anglashda muhim ahamiyat kasb etadi.

So'nggi yillarda axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi, globallashtirish jarayonlari hamda ommaviy axborot vositalari ta'sirida zamonaviy til lug'ati sezilarli darajada boyimoqda. Internet, ijtimoiy tarmoqlar va raqamli kommunikatsiya orqali kirib kelayotgan ko'plab yangi so'zlar qisqa vaqt ichida nutqiy muomalaga singib bormoqda. Ayrim neologizmlar adabiy til me'yorlariga moslashib, umumxalq leksikasiga aylanayotgan bo'lsa, boshqalari muayyan soha yoki guruh doirasidagina qo'llanilmoqda.

Mazkur maqolada neologizm tushunchasi, ularning yuzaga kelish sabablari, asosiy turlari hamda zamonaviy til taraqqiyotidagi oʻrni yoritiladi.

Neologizm tushunchasi Neologizm (yunoncha neo — yangi, logos — soʻz) — tilga nisbatan yangi boʻlgan, hali umumxalq nutqiga toʻliq singib ulgurmagan leksik birlikdir. Neologizmlar yangi predmet, tushuncha yoki jarayonlarni nomlash zaruratidan kelib chiqadi. Ular tilning yangilanishi va boyishini taʼminlaydi. Vaqt oʻtishi bilan ayrim neologizmlar adabiy til meʼyorlariga moslashib, umumxalq lugʻatiga kiradi, boshqalari esa maʼlum soha yoki yoshlar nutqi bilan cheklanadi.

Neologizmlar soʻz maʼnosi va shakli jihatdan yangi boʻlishi mumkin. Masalan, selfi, blogger, startup, onlayn kabi soʻzlar texnologik va ijtimoiy rivojlanish natijasida paydo boʻlgan leksik birliklardir.

Neologizmlarning paydo boʻlish sabablari Neologizmlarning yuzaga kelishiga bir nechta asosiy omillar sabab boʻladi:

1. Ilm-fan va texnologiya rivoji: kompyuter texnologiyalari, internet, sunʼiy intellekt va raqamli kommunikatsiya yangi soʻzlar va atamalarni talab qiladi (streaming, chatbot).
2. Ijtimoiy va siyosiy oʻzgarishlar: yangi siyosiy hodisalar va jamiyat tendensiyalari leksik yangiliklar keltiradi.
3. Globalizatsiya va tillararo aloqalar: boshqa tillardan kirib kelgan soʻzlar (marketing, influencer, platforma).
4. Ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlar: yangi soʻzlar tez tarqaladi va yoshlar nutqida tez singib ketadi.

Neologizmlarning turlari Neologizmlar kelib chiqishi va shakllanishiga koʻra quyidagi turlarga boʻlinadi:

1. Leksik neologizmlar: butunlay yangi soʻzlar, masalan, startup, influencer.
2. Semantik neologizmlar: mavjud soʻzning yangi maʼnoda ishlatilishi, masalan, platforma (faqat dasturiy taʼminot yoki ijtimoiy tarmoq maʼnosida).
3. Soʻz yasash orqali hosil boʻlgan neologizmlar: yangi hosil qilingan soʻzlar, masalan, raqamlashtirish, onlaynlashtirish.

4. O‘zlashma neologizmlar: boshqa tillardan kirib kelgan va tilimizda ishlatiladigan so‘zlar, masalan, blog, webinar, streaming.

Neologizmlarning zamonaviy til taraqqiyotidagi o‘rni

Neologizmlar tilning yangilanishi va rivojlanishining asosiy ko‘rsatkichidir. Ular:

- | tillug‘atini boyitadi;
- | yangitushunchalarni tez va aniq ifodalash imkonini beradi;
- | nutqizamonaviylashtiradi va yoshlar muloqotida faol qo‘llaniladi;
- | tilning jamiyat hayotidagi moslashuvchanligini ko‘rsatadi.

Shuningdek, neologizmlarni adabiy til me‘yorlariga moslashtirish muhim bo‘lib, tilshunoslar bu jarayonni ilmiy asosda o‘rganadilar.

Misollar orqali neologizmlarni tahlil qilish Zamonaviy til taraqqiyotida neologizmlar ko‘pincha texnologiya, media, ijtimoiy tarmoqlar va yoshlar nutqida paydo bo‘ladi.

Masalan:

Texnologik sohalar: smartfon, virtual, streaming, chatbot, AI (sun‘iy intellekt) — bular texnologik taraqqiyot natijasida tilga kirgan yangi leksik birliklardir.

Ijtimoiy tarmoqlar va media: influencer, vlog, hashtag, meme — ommaviy axborot va internet kommunikatsiyasi orqali nutqimizga singib borgan so‘zlar.

Yoshlar nutqi: cringe, flex, vibe kabi inglizcha kirishmalar yoshlar orasida tez tarqaladi va nutqga yangilik olib kiradi.

Ushbu misollar neologizmlarning tilga kirish jarayonini va ularning nutqda moslashuvchanligini ko‘rsatadi. Ba‘zi neologizmlar tezda adabiy til me‘yorlariga singib, rasmiy nutqda ham qo‘llanila boshlaydi, boshqalari esa vaqtincha yoki faqat yoshlar nutqida ishlatiladi.

Neologizmlarning til taraqqiyotiga ta’siri Neologizmlar tilning rivojlanishi va moslashuvchanligini ko‘rsatadi. Ular:

1. Lug‘at boyligini oshiradi: yangi tushunchalarni ifodalash imkonini beradi.
2. Nutqni zamonaviylashtiradi: kommunikatsiyani tezlashtiradi va aniqroq qiladi.
3. Jamiyat va texnologiya o‘zgarishlarini aks ettiradi: til ijtimoiy ehtiyojlarga moslashadi.

4. Tilshunoslik tadqiqotlari uchun yangi imkoniyatlar yaratadi: neologizmlarni o'rganish orqali til taraqqiyoti va o'zgarishlarini kuzatish mumkin.

Neologizmlar orqali tilning zamonaviy holati va jamiyatdagi yangiliklarni o'rganish osonlashadi. Shu sababli ularni leksikologiya fanida o'rganish juda muhimdir.

Neologizmlarning ijtimoiy ahamiyati Neologizmlar faqat lug'atni boyitib qolmay, balki jamiyat hayotini ham aks ettiradi. Ular: Yoshlar muloqotida nutqni zamonaviylashtiradi va kommunikatsiyani soddalashtiradi.

Masalan, selfi, meme, influencer kabi so'zlar yoshlar orasida tez tarqaladi. Professional sohalarda tilning o'zgarishini ko'rsatadi.

Masalan, startap, blockchain, webinar kabi texnologik va iqtisodiy tushunchalarni ifodalashga xizmat qiladi. Madaniy va global ta'sirni aks ettiradi. Ingliz tilidan kirib kelgan so'zlar, masalan, platforma, marketing, streaming, globalizatsiya jarayonini til orqali namoyon qiladi. Shu bilan birga, neologizmlar jamiyatdagi yangiliklarni tezkor aks ettirish vositasi sifatida ham xizmat qiladi. Ular tilni jamiyat hayotiga yaqinlashtiradi va zamonaviy kommunikatsiyani osonlashtiradi. Neologizmlarni tahlil qilishda tilshunoslik yondashuvlari

Neologizmlarni o'rganish bir necha jihatdan amalga oshiriladi:

1. Leksikologik yondashuv: neologizmning lug'at tarkibidagi o'rni, ma'nosi va so'z yasash usuli tahlil qilinadi.

Masalan, raqamlashtirish so'zi yangi so'z yasash orqali tilga kirgan.

2. Semantik yondashuv: so'zning ma'nosi va ma'no o'zgarishi tahlil qilinadi. Masalan, platforma so'zi dastlab yer platformasi ma'nosida bo'lgan, hozir esa ijtimoiy tarmoq yoki dasturiy tizim ma'nosida ishlatiladi.

3. Sotsiollingvistik yondashuv: neologizmlarning ijtimoiy guruhlar va yoshlar nutqidagi qo'llanilishi o'rganiladi. Masalan, cringe, vibe so'zlari faqat yoshlar muloqotida keng qo'llanadi. Bu yondashuvlar neologizmlarning til taraqqiyotidagi rolini, ularning jamiyat va kommunikatsiyaga ta'sirini to'liq ochib beradi.

Neologizmlar va til taraqqiyoti: zamonaviy tendensiyalar Zamonaviy tilda neologizmlar tez-tez texnologiya va ijtimoiy tarmoqlar bilan bog‘liq sohalarda yuzaga keladi.

Masalan: Raqamli kommunikatsiya: onlayn, chat, streaming, webinar Yoshlar nutqi va internet madaniyati: meme, flex, vibe, cringe Global iqtisodiy va ilmiy sohalari: blockchain, startup, influencer Shuni ta’kidlash lozimki, neologizmlar faqat yangi so‘zlar bilan cheklanmaydi, balki mavjud so‘zlarning yangi ma’nolarda ishlatilishini ham o‘z ichiga oladi. Bu jarayon tilning moslashuvchanligini va jamiyat ehtiyojlariga tez javob berishini ko‘rsatadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, neologizmlar zamonaviy til taraqqiyotining muhim ko‘rsatkichidir. Ular tilni boyitadi, yangi tushunchalarni ifodalash imkonini beradi va nutqni zamonaviylashtiradi. Neologizmlar jamiyatdagi texnologik, ijtimoiy va madaniy o‘zgarishlarni aks ettiradi, yoshlar nutqi va professional sohalarda faol qo‘llaniladi.

Shuningdek, neologizmlarni ilmiy jihatdan o‘rganish tilning moslashuvchanligi va yangilanish jarayonlarini tushunishga yordam beradi. Ularni leksikologik, semantik va sotsiollingvistik yondashuvlar orqali tahlil qilish, tilshunoslik va kommunikatsiya sohalarida dolzarb masalalarni aniqlash imkonini beradi.

Natijada, neologizmlar tilning doimiy rivojlanishi va jamiyat ehtiyojlariga moslashuvi uchun ajralmas vosita sifatida xizmat qiladi. Ularni o‘rganish va tasniflash zamonaviy leksikologiya fanining dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Атамуродов, III. (2015). O‘zbek tilining leksik tizimi. Toshkent: Fan.
2. Саидов, И. (2018). Neologizmlar va zamonaviy leksika. Toshkent: Universitet nashri.
3. Crystal, D. (2010). The Cambridge Encyclopedia of Language (3rd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
4. Alpatov, V. M. (2000). Introduction to Lexicology. Moscow: Nauka.
5. Миллер, Л. В. (2012). Lingvistika zamonaviy tilshunoslikda. Moskva: Logos

6. Bagirov, R. (2016). Neologisms in Modern Uzbek Language. Tashkent: Uzbek Academy of Sciences.
7. Fromkin, V., Rodman, R., & Hyams, N. (2018). An Introduction to Language (11th ed.). Boston: Cengage Learning